

प्रथा, परम्परा, धर्म संस्कृति, जातजाति, भाषा, सहित्य र कला

प्रथा:

प्रथा भन्नाले सदियौदेखि समाजका सदस्यहरूले अवलम्बन गर्दै आएका रितिरिवाज, चालचलन, रहनसहन, परम्परा, मल्यमान्यता, आस्था आदिको समष्टिगत रूप नै प्रथा हो। प्रथामा मुलत निम्न आधारभुत गुणहुने गर्दछ।

- सदियौदेखि हालसम्म अवलम्बन गरको मानवीय क्रियाकलाप,
- समाजका सम्पूर्ण सदस्यहरूले अवलम्बन गरेको,
- प्रथा तर्कसंगत हुनुपर्दछ।

नेपालमा प्रचलित मुख्यमुख्य प्रथाहरू :

सति प्रथा : पतिको मृत शरीरसँगै श्रीमती ज्यूदै मर्ने कुप्रथालाई सति प्रथा भनिन्छ। नेपालमा प्रचिनकालमा खासगरी राजपरिवार, कुलिन र ब्राह्मणवर्गमा प्रचलित रहेको र मध्यकालमा अन्त्यमा पनि प्रचलित थियो। यसबारे उल्लेख भएको पहिलो धर्मग्रन्थ विष्णुधर्मसुत्र हो। यसमा विधवा नारीले कि त ब्रह्मचार्य पालन गर्ने की त सतीजानुपर्ने उल्लेख छ। जंगवहादुरले नेपालको पहिलो मुलुकी ऐन १९१० मा १६ वर्ष नपुगेकी महिला, ५ वर्ष मुनिका छोराछोरी भएकी महिला र नोकर चाकर सतिजान नपाइने व्यवस्था गरी सुधारको प्रयास गरेका थिए। वीरशम्शेरले सरकारी अधिकारीको रोहवरमा सतिजानुपर्ने नियम बनाएका थिए। चन्द्र शम्शेरले वि.सं. १९७७ आषाढ २५ गते (सन १९२० जुन २८) मा यो प्रथाको अन्त्य गरे। सति जाने कार्यलाई सहमरण, सहगमन, अन्वारोहण भनिने गरेको छ।

दास प्रथा: उच्च वा सम्पन्न वर्गको सुख सुविधाका लागि मानिसलाई पशुसह व्यवहार गर्ने र किनबेच गर्ने प्रथा नै दास प्रथा हो। यो प्रथा विश्वभरी प्रचलित थियो। नेपालमा लिच्छवीकालदेखि मध्यआधुनिक कालसम्म प्रचलित। सरकारी आँकडा अनुसार नेपालमा दास प्रथा वि.सं. १९८० मंसिर १४ गते प्रधानमन्त्री चन्द्रशम्शेरले गरेका हुन भने लागु वि.सं. १९८१ वैशाख १ गते भएको। यस प्रथा अन्त्य हुदाँ नेपालमा ५९५७३ जना कमाराकमारी थिए भने १५७१९ मालिक थिए। यस प्रथा अन्त्यका लागि चन्द्रशम्शेरले पशुपति विकास कोषबाट रु ३६ लाख ७० हजार भिकेका थिए। दास प्रथा उन्मुलन गर्ने पहिलो मुलुक डेनमार्क (सन १८४७), अन्तिम मुलुक मौरिटानीया हो (सन २००७)

दाइजो र पेवा प्रथा: छोरी चेलीको विहेमा माइति वा मावली पट्टिबाट उपहारस्वरूप सम्पत्ति दिइने परम्परालाई दाइजो भनिन्छ। लोग्ने वा अशियार पट्टिका अशियारहरूले स्त्रीलाई दिएको र त्यसबाट बढेबढाएको सम्पत्तिलाई पेवा भनिन्छ। प्रचिनकालदेखि नेपाली समाजमा दाइजो प्रथा विद्यमान रहेको पाइन्छ। सामाजिक व्यवहार सुधार ऐन, २०३३ ले कसैले पनि दाइजो दिन नहुने उल्लेख गरेको छ। यद्यपी यो ऐन प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको छैन।

देउकी प्रथा: नेपालको सुदुरपश्चिम प्रदेशका डडेल्धुरा, डोटी, बैतडी जिल्लामा देवीदेवताको सेवा गर्न कन्या केटी चढाउने परम्परालाई देउकी प्रथा भनिन्छ। आफनो मनोकांक्षा पूरा गर्ने उद्देश्यले आफ्नै वा गरिबका छोरी किनेर भाकल स्वरूप मन्दिरमा चढाउने प्रथालाई देउकी प्रथा भनिन्छ। देउकी प्रथाको केन्द्रविन्दु बैतडीको मेलौली मन्दिर हो। देउकीहरूले औपचारिक रूपले विहे गर्न नहुने जनविश्वास रहेको देखिन्छ। देउकीहरूले अस्थायी रूपमा सहवास गरी जन्माएको छोरा धामी र छोरी देउकी नै बन्ने चलन रहेको छ।

कमैया, हलिया प्रथा: आफुलाई आवश्यक पर्ने गर्जो टार्न साहुसँग ऋण लिने र ऋणको सावाँ र व्याज भुक्तानी नहुदासम्म साहुकोमा बस्ने प्रथा। नेपालको पश्चिमी भाग कैलाली, कञ्चनपुर, दाङ्ग, बाँके, बर्दिया, सुर्खेत, सल्यान आदी जिल्लामा प्रचलनमा थियो। वि.सं. २०५७ श्रावण २ गते शेरवहादुर देउवाले यस प्रथाको अन्त्य घोषण गरेका हुन। त्यसैगरी हलिया प्रथा वि.सं. २०६५ भाद्र २१ देखि उन्मुलन गरियो।

कमलरी प्रथा: हरेक माघी पर्वको अवसरमा थारु जातीका चेली साहुकोमा कामको लागि पठाउने कु प्रथा। नेपालको पश्चिमी भाग कैलाली, कञ्चनपुर, दाङ्ग, बाँके, बर्दिया, सुर्खेत, सल्यान आदी जिल्लामा प्रचलनमा थियो। यस प्रथाको पनि कागजी रूपबाट मन्त्रिपरिषदका अध्यक्ष खिलराज रेग्मीका पालमा वि.सं. २०७० श्रावण ३ गते भएको हो।

भारा प्रथा : राज्य, भूमीपति र सरकारी कर्मचारीहरूको पक्षमा पारिश्रमिक नदिइ लिने सेवा वा श्रम नै भारा प्रथा हो। यो प्रथा प्रचिनकाल देखि चलिआएतापनि पृथ्वीनारायण शाह र राणकालमा बढी प्रचलनमा थियो। सार्वजनिक हित कार्यहरू गर्न र अशिक्षा तथा गरिबीले ग्रस्त ग्रामिण क्षेत्रमा भारा प्रथा अद्यपी कायम रहेको पाइन्छ।

छाउपडि प्रथा : कालिकोट, डडेल्धुरा, दैलेख, हुम्ला, वाजुरा, डोटी बझाङ, अफाम लगायतका जिल्लाहरूमा नछुने भएका महिलाहरूलाई छाउपडि भनिन्छ। यस्ता छाउपडि गोठमा बस्नुपर्ने सो समयमा घरको आँगन, धारो, बाटो टेक्न नहुने, दुध, दही, ध्यू खान नहुने, अरुसित छोइन नहुने नछुने भएको महिलाले ४ दिन, सुत्केरीले ११ दिन बस्नुपर्ने चलन रहेको छ। यस प्रथा रोकनका लागि सर्वोच्च अदालतले मिति २०६२ वैशाख १९ गते फैसला गरि सरकारलाई आदेश दिइएको थियो। नेपाल सरकारले समेत छाउपडि प्रथा उन्मुलन निर्देशिका, २०६४ लागु समेत गरेको छ अद्यपी कायम रहेको पाइन्छ।

घोडाभेडा प्रथा : मुगु जिल्लामा स्थानीय जनतामा भएको लेनदेन, कुटपिट, अंशवण्डा आदिको खिचलो स्थानीय भद्रभलाद्मीले दुवै पक्षलाई मिलाई भगडा मिलाउने गर्दछन। भगडा मिलेपछि भेडा काटेर खुवाउनुपर्ने र घर जादा घोडा चढाएर पठाउनुपर्ने परिपाटिलाई घोडाभेडा प्रथा भनिन्छ।

खुला प्रथा : डोल्पा जिल्लाको सुर्मी गाउँमा प्रचलित प्रथा हो। प्रत्येक वर्ष पुष १५ देखि चैत्र १५ सम्म त्यस गाउँका युवतीहरू आफुलाई पुग्ने खाद्यान्न लिएर एकान्तवास वा वनवास जानुपर्ने प्रथा। यस अवस्थामा अभिभावकले भेटन नहुन प्रचलन रहेको थियो। वि.सं. २०५३ सालमा यस प्रथाको अन्त्य भएको।

डंगुवा प्रथा : राजवंशी समुदायमा प्रचलित प्रथा । यस प्रथामा विद्यवा नारीले परपुरुषलाई लगेने जस्तै बनाएर राख्ने पाउने व्यवस्था रहन्छ । डंगुवाको सम्पत्तिमा अधिकार हुदैन भने उसले सामाजिक तथा धार्मिक कार्यमका सरिक समेत हुन पाउदैन ।

सैरेली प्रथा : सुर्खेत र सल्लान र त्यस वरिपरिका जिल्लाहरूमा प्रचलित प्रथा । यस प्रथामा अविवाहित युवकले अविवाहित युवतिलाई घुम्नका लागि निमन्त्रणा गर्ने र युवतिले निमन्त्रणा स्वीकार गरि घुम्न वा सयर गर्ने जाने प्रथा ।

न्हेलु प्रथा : मुस्ताङ जिल्लामा प्रचलित कुमारी केटीद्वारा बच्चा जन्माउने तर विवाह नगर्ने र श्रीमान नचिनाउने चलनलाई न्हेलु प्रथा भनिन्छ ।

तिर्जा प्रथा : राणाकालिन समयमा सिपाही वा हाकिमहरूलाई तलवको रुपमा निश्चित ठाउँको वाली उठाइ खानुभनी अधिकार पत्र दिइने प्रथालाई तिर्जा प्रथा भनिन्छ । यो प्रथा राणा प्रधानमन्त्रीहरूमध्ये जुद्धशमशेरको पालामा वढीमात्रामा भएको पाइन्छ ।

धर्म : भगवानप्रतिको आस्था श्रद्धा, विश्वासलाई धर्म भनिन्छ । वा धारण गर्ने योग्य विचार, भावनालाई धर्म भनिन्छ । धर्मले मानवीय क्रियाकलापलाई अनुशासित बनाई एकवद्ध बनाउन मद्दत गर्दछ । विश्वमा प्रचलित प्रमुख धर्म निम्नानुसार छन् ।

हिन्दुधर्म

धर्म, अर्थ काम, मोक्ष उद्देश्य राखिएको,

- ❖ विश्वको सबैभन्दा पुरानो धर्म यस विकासक्रम इसापूर्व १५०० मा भारतमा भएको,
- ❖ विश्वको कुल जनसंख्याको १५% मानिस ले यो धर्म मान्ने नेपालमा ८१.३% विश्वमा सबैभन्दा धेरै हिन्दु
- ❖ धर्ममान्ने जनसंख्या रहेको देश भारत हो भने प्रतिशतको आधारमा सबैभन्दा वढी हिन्दुधर्म मान्ने जनसंख्या नेपालमा रहेको छ ।
- ❖ त्रिदेवमा ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वर
- ❖ जीवनका चार चरणहरू :- ब्रम्हचार्य, गृहस्थाश्रम, वनप्रस्तान, सन्यास
- ❖ ४ धाम :- वद्री, केदार, द्वारिका र रामेश्वर
- ❖ सात पवित्र शहर :- अयोध्या, द्वारिका, गया, काशि, मान्चीपुर, मथुरा, अवान्तिका
- ❖ जीवनशैली :- परोपकार
- ❖ हिन्दुधर्मका मुख्य सम्प्रदाय शैव (शिव भगवानको पुजा गर्ने), वैष्णव (विष्णु भगवानलाई पुजा गर्ने), शाक्त (देवीमाथि विश्वास गर्ने)
- ❖ हिन्दुधर्मका प्रचारकको रुपमा शंकराचार्यलाई लिइन्छ ।

हिन्दु धर्ममा ६ शास्त्र र प्रवर्तक

साङ्ख्यशास्त्र	योगशास्त्र	न्यायशास्त्र	वैशेषिकशास्त्र	पूर्व मीमांशा	उत्तर मीमांशा	आयुर्वेद
कपिल ऋषि	पतञ्जली	गौतम ऋषि	कर्णद ऋषि	जमैनी ऋषि	वेदान्त व्यास	धनवन्तरी
महाभारत/गीता	मनुस्मृति	अष्टध्यायी	रघुवंशी	अठार पुराण	नैथय चरित्र	
वेदव्यास	मनु	पाणिनी	कालिदास	परासर	श्रीहर्ष	

हिन्दुधर्ममा रहेका ४ वेद (ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद, अथर्ववेद)

ऋग्वेद:-

ऋग्वेद सबैभन्दा पुरानो वेद

यस वेदमा देविदेवताको स्तुती गरिएको छ,

ऋग्वेदमा सबैभन्दा वढी कुन देवताको प्रशंसा गरिएको छ ? इन्द्रदेव

ऋग्वेदमा सबैभन्दा वढी कुन नदीको वर्णन गरिएको छ ? सरस्वती

हिन्दुहरूले जप्ने गायत्रीमन्त्र यसैवेदमा उल्लेख छ ।

यजुर्वेद

यस वेदमा यज्ञ प्रक्रियाका लागि मन्त्रहरू उल्लेख गरिएको छ

यजुर्वेद कुन क्षेत्रमा रचना गरिएको हो ? कुरुक्षेत्र

सामवेद

संगितको उत्पत्ति कुन वेदबाट भएको हो? सामवेद

सबैभन्दा सानो वेद

अथर्ववेद:-

सबैभन्दा पछि रचना गरिएको वेद

यसमा खगोल, दर्शन, वैज्ञानिक खोज अविश्कार आदीको व्याख्या गरिएको छ ,

अथर्ववेदलाई अर्को नाम ब्रह्मदेवले समेत चिनिन्छ

रामायण :-

रामायणको रचना कसले गरेका हुन ? महर्षि वाल्मीकि

रामायणमा कति काण्ड उल्लेख गरिएको छ ? सात काण्ड

बालकाण्ड, अयोध्याकाण्ड, अरण्य काण्ड, किष्किन्ध काण्ड, सुन्दर काण्ड, युद्धकाण्ड, उत्तरकाण्ड

पहिलो काण्ड बालकाण्ड हो भने अन्तिम काण्ड उत्तरकाण्ड हो

सम्भनाका लागि एक सुन्दर बालकले अयोध्या युद्धको उत्तर किष्किन्ध र अरण्यसँग सोधे

महाभारत :- महाभारत रचना महामुनि वेदव्यासले गरेका हुन

महाभारतमा १८ वटा काण्ड उल्लेख गरिएको छ भने महाभारत युद्ध १८ दिन घटेको थियो । ति निम्नानुसार छन्

आदि पर्व, सभा पर्व, वनपर्व, विराट पर्व, उद्योग पर्व, भीष्म पर्व, द्रोण पर्व, कर्ण पर्व, शल्य पर्व, स्त्री पर्व, शान्ति पर्व, अनुशासन पर्व, सौत्तिक पर्व, अश्वमेधिक पर्व, आश्रमवासी पर्व, मौसल पर्व, महाप्रस्थानिक पर्व, स्वर्गारोहण पर्व

महाभारतको युद्ध कुन ठाउँमा भएको थियो- कुरुक्षेत्र हालको हरियाणामा पर्ने

- ❖ **सवैभन्दा ठूलो ग्रन्थयस ग्रन्थमा १ लाख श्लोक ,३० लाख शब्द समावेश गरिएको छ ।**
- ❖ यस युद्धमा कौरवको तर्फबाट ४ जना र पाण्डवको पक्षबाट ७ जना जिवित रहेका थिए

बौद्ध धर्म

- ❖ इसापूर्व ५६३ वैशाख पूर्णिमाका दिन आमा मायादेवी र बुवा शुद्धोधनका जेष्ठ सुपुत्रको रूपमा रुपन्देहीको लुम्बिनीमा जन्मिएका सिद्धार्थ गौतम यो धर्मका संस्थापक हुन्। सिद्धार्थ गौतम जन्मिएको ७ दिनमा मायादेवीको निधन भएको थियो भने उनको पालनपोषण सानीमा **प्रजावति -गोपा** ले गरेकी हुन् । गौतमबुद्धलाई एसियाको तारा भनिन्छ ।
- ❖ विश्वको कुल जनसंख्याको ७.७% र नेपालमा ९% जनसंख्याले बौद्ध धर्म मान्दछन्,
- ❖ सन १९५४ मा इन्डोनेशियाको बाङ्गुडमा भएको विश्व बौद्ध सम्मेलनले सत्य, अहिंसा, अस्तेय, परस्त्रीगमन निषेध/ब्रह्माचार्यपालना, मध्यपान निषेध यस धर्ममा सिद्धान्त हुन भनि व्याख्या गरेको,
- ❖ वैज्ञानिक र युगसापेक्ष धर्मका रूपमा लिईन्छ,
- ❖ धार्मिक स्थल - गुम्बा चौत्य, विहार हो भने धर्मग्रन्थ त्रिपिटक हो
- ❖ त्रिपिटक(शुक्तिपिटक-बुद्धका उपदेशहरू), अभिधम्मपिटक- बुद्धदर्शनहरू, विनयपिटक- भिक्षु/भिक्षणीको अनुशासन

केहि कंवदन्तीहरू

- ❖ शुद्धोधनलाई पुत्रलाभ भई हेर्ने आउने ऋषि :- शाक्य राजपुरोहित असिम कालदेव थिए शुद्धोधनले पुत्रलाई ऋषिसँग ढोगाएर आर्षिवाद लिन खोज्दा ऋषिले आफैले ढोगेका थिए त्यसपछि पहिला ऋषि हाँसेका थिए किनकी संसारमा यस्तो चक्रवर्ती राजाको जन्म भयो भनेर पछि रोए रुनुको कारण गुह त्याग गरि बुद्ध बन्ने र ज्ञान वाड्ने वेलामा देहान्त हुने भनेर
- ❖ नामाकरण गर्ने वेलामा राम, धनज, लक्ष्मण,मन्ती, भोज, सुयाम, सुदत्त, कौण्डिल्य गरी ८
- ❖ ऋषिहरू थिए,
- ❖ गौतमबुद्ध २९ वर्षको उमेरमा गृहत्याग गरि बोधगयामा गई तपस्या गरेका थिए भने ३५ वर्षमा उमेरमा बोधगया बाट सारनाथ गएका थिए ।
- ❖ बुद्ध बन्ने भन्ने ठकुवा गर्ने ऋषि कौण्डिल्य थिए,
- ❖ बुद्धत्व प्राप्त गरेपछि सुजता/सुजिताले तयार गरेको खिर खाएका थिए,
- ❖ बुद्धको सारथी -छन्दक थियो, घोडा-कन्थक, वस्त्र गेरुवा, लिपि -पाली
- ❖ गौतमबुद्ध शुक्रवार जन्मिएका थिए भने ७ पाइला हिडेर पुष्करणी पोखरीमा स्नान गरेका थिए,
- ❖ गौतम बुद्धकी श्रीमती- यशोधारा भाई- नन्दकुमार, बहिनी-नन्दीकुमारी, छोरा-राहुल थिए,
- ❖ बुद्धको मृत्यु पश्चात लेखिएको पहिलो ग्रन्थ मुल सर्वास्तिक विनय हो,
- ❖ महाकाश्यप नामक शिष्यले दागवत्ती दिएका थिए
- ❖ भिक्षुहरूको समुहलाई काय भनिन्छ ।
- ❖ चारमुख्य धार्मिक स्थल :-लुम्बिनी-जन्मस्थल, बोधगया-बुद्धत्व प्राप्ति स्थल, सारनाथ-उपदेश प्रवाह स्थल, कुशिनगर- महापरिनिर्वाणस्थल
- ❖ पञ्चरंगहरू

रातो	बुद्धको रगत
निलो	बुद्धको शरीर
सेतो	बुद्धको दात
पहेँलो	अस्तीध्वातु
कलेजी	अन्तरष्करण

- ❖ मुख्य महाविहारहरू

स्वयम्भु/लुम्बिनी महाविहार- नेपाल, विक्रमशिला महाविहार-भारत, ताम्रशिला महाविहार- श्रीलंका
तक्षशिला महाविहार- पाकिस्तान, स्वर्णशिला महाविहार- थाइल्याण्ड, त्रिपिटक महाविहार- तिब्बत

बुद्धले पत्ता लगाएको चार आर्यसत्यहरू

- ✓ संसारमा दुःख छ ।
- ✓ दुःखको कारण छ ।
- ✓ दुःख निवरण सम्भव छ ।
- ✓ दुःख विवरणका उपायहरू छन -अष्टाङ्गिक मार्ग)

दुःख विवरणका उपायहरू -अष्टाङ्गिक मार्ग)

- १.सम्यक दृष्टि : चार आर्यसत्य बुझ्नु
२. सम्यक वाचा : कठोर शब्द नबोल्नु,
- ३.सम्यक कर्म : बुद्ध धर्मका पञ्चशीलहरूको पालना गर्नु
- ४.सम्यक जीवन : उचित व्यवसाय वा पेशा अपनाएर जीविकोपार्जन गर्नु,

- ५.सम्यक व्ययम : नराम्रो वा आफुलाई पतन गराउने पाप कार्यबाट टाढा रहनु
 ६.सम्यक संकल्प : मनमा अनुचित विचार नराख्नु
 ७.सम्यक एकाग्रता : प्रत्येक कार्यमा एकाग्रता
 ८.सम्यक समाधि : आशा, डाह, ईर्ष्या, अलक्ष्मी, चञ्चलता र अनावश्यक शंकालाई दमन गर्नु, छेदन गर्नु

बुद्धको जन्मस्थल लुम्बिनी कसले पत्ता लगाएका हुन- एन्टोन फ्यूहरर ले सन १८९६ (वि.सं १९५२)

लुम्बिनी विकास कोषको स्थापना कहिले भएको हो ?-सन १९८५

लुम्बिनी विकास गुरुयोजना कसले तयार गरेका हुन -प्रो.कान्जो टाङ्गे सन १९७८

कसको अनुरोधमा चन्द्रशमशेरले लुम्बिनीमा काटमार निषेध गरेका थिए -जापानी भिक्षु कावगुची

सन १९७० मा गठित लुम्बिनी अन्तर्राष्ट्रिय विकास समितिमा हाल कति देश सहभागी रहेका छन्- १६

लुम्बिनी भ्रमण वर्ष कहिले मनाईयो -सन २०१२

वि.सं. २०७७ जेष्ठ ४ गते मनाईएको बुद्ध जयन्ति कतिऔं हो ?- २५६४ औं

बुद्धले राजगृह त्याग गरेको अवस्थालाई के भनिन्छ - महानिभिष्करण

शाक्यहरुले शासन गर्ने वेला शाक्यहरुको राज्यको राजधानी कहाँ थियो - तिलौराकोट (कपिलवस्तु)

वि.सं. २०७६ जेष्ठ ४ गते मनाईएको बुद्ध जयन्ति २५६३ औं हो ।

बुद्धको निधनपश्चात उनको अस्तित्वानु कशीनगरबाट राजगृह ल्याउन कति समय लागेको थियो -७ वर्ष ७ महिना,७ दिन ।

हालका २४ औं दलाईलामा को हुन - तेन्जिन ग्यात्से (सन १९५० देखी)

चिनमा जाने प्रथम बौद्ध भिक्षु को हुन् -बुद्धभद्र

बोधिसत्त्वको अवतार मानिने लिच्छवी राजा को हुन्- अंशुवर्मा

बुद्धको मावली गाँउ कुन हो -रामग्राम

मुस्लिम धर्म/ इस्लाम धर्म

- ❖ धर्मका संस्थापक पैगम्बर मोहम्मद हुन् यिनी सन ५७० मा साउदी अरबको मक्का जन्मिएका थिए, भने मृत्यु सन ६३२ जुन ८ मा साउदी अरबको मदिना भन्ने ठाउँमा भएको थियो ।
- ❖ विश्वको कुल जनसंख्याको २४.६% यो धर्म मान्दछन् भने नेपालमा ४.४% ले मान्दछन्,
- ❖ धार्मिक स्थल- मस्जिद, धार्मिक ग्रन्थ- कुरानमा ११४ खण्ड रहेका छन् ,
- ❖ ईश्वरलाई प्रार्थना वा वन्दना गर्ने कार्य -नमाज हो, नमाज पढ्ने आसनलाई जनमात्र भनिन्छ,
- ❖ नमाज पढ्नुभन्दा अघि आफुलाई शुद्ध गर्ने कामलाई बजु भनिन्छ । यसअन्तर्गत तीन पटक हात धोइन्छ, तीन पटक मुख कुल्ला गरिन्छ ,पानीले केश वा शिर सेचन गरिन्छ र अन्त्यमा खुट्टा पखालिन्छ ।
- ❖ धार्मिक दर्शनलाई फतवा भनिन्छ भने धार्मिक गुरुलाई शेख इमाम भनिन्छ,
- ❖ मस्जिदमा शिरले भुईँ छोएर प्रार्थना गर्ने कार्यलाई के भनिन्छ - सिजदा
- ❖ मुस्लिमको परम्परागत विवाह निकाह हो सम्बन्ध विच्छेद तिलाक ३ पटक उच्चारण गरेमा हुन्छ ।
- ❖ धार्मिक कट्टरता, महिलाको गौण स्थान रहेको धर्म
- ❖ मक्का-मदिना पुग्ने प्रथम गैरमुस्लिम व्यक्ति को हुन ? - गुरु नानक
- ❖ मुस्लिमहरुको मुख्य चाडलाई के भनिन्छ ?- इद र बकरीद
- ❖ इस्लामधर्म पशुबलि दिने प्रथालाई के भनिन्छ ?- कुर्बान
- ❖ विश्वमा मुसलमान वढी भएको देश इण्डोनेसिया हो
- ❖ मुसलमानका भुत,प्रेत,ख्याकलाई के भनिन्छ ?- जिन
- ❖ हसन र हुसेन अलिका दुई छोरा हुन । यजीदसँग भएको युद्धमा हनसनको मृत्यु भएको थियो । हसनको मृत्युको शोकमा शियाहरुले मुहर्रम पर्व मनाउँछन । हुसैन पैगम्बर मोहम्मदका छोरीतर्फका छोरा -नाती थिए । यिनी कर्बला भन्ने ठाउँमा मारिएका थिए ।
- ❖ मुस्लिम समुदायको वैवाहिक परम्परा वा रितिरिवाजलाई निकाह भनिन्छ ।
- ❖ कुन देशको राष्ट्रिय भण्डामा कुरान लेखिएको छ ?- साउदी अरब

इसाई धर्म

- ❖ धर्मका प्रवर्द्धक जिसस काइष्टको जन्म इसापूर्व ४ डिसेम्बर २५ मा जेरुसेलममा भएको,
- ❖ विश्वमा सबैभन्दा वढी जनसंख्याले मान्ने धर्म, विश्वको कुल जनसंख्याको ३१.५% नेपालमा १.४% ले मान्दछन्,
- ❖ धार्मिक ग्रन्थ- बाइबल, पुजा स्थल-चर्च
- ❖ जिसस काइष्टलाई सन ३३ मा इजरायलका शासक हेरोल्ड एन्टीपसले फाँसी दिइ हत्या गरिएको थिए ।
- ❖ जिसस काइष्टको मृत्युको सम्मना गर्ने दिनलाई के भनिन्छ ?- Good Friday
- ❖ रोमन क्याथोलिक सम्प्रदायका प्रधान धर्मगुरुलाई के भनिन्छ - पोप हालका पोप गुरु फ्रान्सिस (उनी अर्जेन्टीनाका हुन्)

शिख धर्म

- ❖ भारतमा सन १४६९ मा जन्मिएका गरुनानकहरुले स्थापना गरेको धर्म,
- ❖ धर्मग्रन्थ-गुरुग्रन्थ साहेब, पुजास्थललाई- गुरुद्वार भनिन्छ नेपालमा ललितपुरमा रहेको छ ,
- ❖ विश्वको कुल जनसंख्याको ०.००२% नेपालमा ६०९ जनाले मान्दछन् ।
- ❖ गरुनानकको मृत्यु सन १५३९ मा पाकिस्तानमा भएको थियो ।
- ❖ शिखधर्मको पवित्र पीक्षलाई के भनिन्छ -वाज

यहूदी धर्म

- ❖ मोसोपोटामिया -हालको इराकमा) जन्मिएका हजरत मुसा यस धर्मका संस्थापक हुन्,
- ❖ विश्वको कुल जनसंख्याको ०.२%ले यो धर्म मान्दछन्,
- ❖ धार्मिक ग्रन्थ- कैवाला, पुजा स्थल-अग्नि मन्दिर
- ❖ नेपालमा यो धर्म मान्ने जनसंख्या छैन ।

जैन धर्म

- ❖ धर्म उत्पत्ति भनी इ.पू ५५० मा भएको मानिन्छ,
- ❖ भारतको वैशालीमा इ.पू ५९९ मा जन्मिएका महाविर जैनद्वारा स्थापित यो धर्मको धर्मग्रन्थलाई वचनामृत हो भने पुजा स्थल जैन मन्दिर हो
- ❖ विष्णुको २४ अवतारहरूमध्ये महाविर जैनलाई ८ औं अवतारको रूपमा मानिन्छ ।
- ❖ प्रथम जैनगुरु ऋषभदेव हुन् भने अन्तिम जैन गुरु महावीर हुन् ।
- ❖ नेपालमा ०.०१% (३२९४) जनाले यो धर्म मान्दछन्, जैन मन्दिर काठमाडौंको ज्ञानेश्वरमा रहेको छ ।

नेपालमा अन्य धर्म

- ❖ प्रकृति धर्म ०.५%
- ❖ किराँती धर्म ३.१%
- ❖ वोन धर्म १३००६ जना (०.०४%)
- ❖ वहाई धर्म १,२८३ (०.००४%)
- ❖ नेपालमा कुल १० धर्मलम्बी रहेका छन् ।

विश्वमा प्रचलित धर्महरू

क्र. स.	धर्म	धार्मिक ग्रन्थ	धार्मिक स्थल	प्रवर्तक	मुल विशेषता
१	हिन्दु	वेद, उपनिषेद, पुराण, गीता आदी	मन्दिर	ब्रह्मा, विष्णु, महेश्वर	शैव, शाक्त, वैष्णव सम्प्रदाय, सवैभन्दा पुरानो धर्म
२	बौद्ध	त्रिपिटक(शुत्र,विनय,धम्म)	विहार,मठ, चैत्य	सिद्धार्थ गौतम बुद्ध इ.पू.५६३-४८३	महायान, हिनयान, लामावाद, थेरावाद आदी सम्प्रदाय,युग सापेक्ष वैज्ञानिक धर्म
३	इस्लाम	कुरान/कोरान,हडिथ	मस्जिद, दरगाह, मजार, मुसल्ला	पैगम्बर महम्मद सन ५७०	शिया र सुन्नी सम्प्रदाय,धार्मिक कट्टर महिलाको कम स्थान
४	इसाई	बाइबल	गिरजाघर,क्याथेड्रल	जिसस क्राइस्ट सन ३३ प्लालेस्टाइन	रोमन, इस्टर्न, प्रोटेस्टेन्ट सम्प्रदाय,एकमात्र ईश्वर रहने विश्वास
५	शिख	गुरुग्रन्थ साहेब	गुरुद्वार	गुरुनानक सन १४३९ भारतको पञ्जावमा	ओमकार अन्तिम उद्देश्य
६	जैन	वचनामृत	जैन मन्दिर	महाविर जैन -इ.पू ५९९-५२७)	दिगम्बर र स्वेताम्बर सम्प्रदाय, जीवित प्राणीलाई कुनै चोट नपुर्‍याउनु
७	फारसी	जेष्ठा आवेस्ता	अग्नि मन्दिर	माहात्मा जोराष्टर इ.पू ६००	अग्नी र सूर्यको पुजा गर्ने
८	वहाई	हाफ्त वादी, वयान	लोटस टेम्पल	मिर्जा हुसेन अलि सन १८६३ बाट शुरु भएको	यो इस्लाम धर्म अन्तर्गत उदारवादी र प्रगतिशिल समुदाय हो ।
९	याहुदी	ओल्ड टेस्टामेन्ट	कैवाला	अब्रहम र मोसेस इ.पू २०००र १२००	नववर्षको उपलक्ष्यमा रोश या सनाह पर्व मनाउछन्
१०	शिन्तो	कोजकी, निकाहो सोकी	मन्दिर	मिकाडो	स्टेस्ट शिन्तो र सेलेरिना सिन्तो,सूर्यलाई सवैभन्दा ठूलो देवता मान्ने
११	टाओ	टाओ टे चिङ	मठ	टाओ टजु	प्राकृतिक, सामाजिक र राजनीतिक स्वतन्त्रतालाई मानिसको अधिकार मान्ने

विभिन्न देवताका धनु तथा अस्तहरू

रामको धनु	कर्णको धनु	विष्णुको खड्क	विष्णुको धनु	युधिष्ठिरको शंख
अजगव	विजय	नन्दक	सारङ्ग	अनन्तविजय
अर्जुनको धनु	शिवको त्रिशूल	भीमको गदा	विष्णुको गदा	श्रीकृष्णको शंख
गाण्डिव	पिनाक	सुपाश्व	कौमोदक	पाञ्चजन्य
रावणको तरवार	नारदको वीण	हनुमानको गदा	विष्णुको चक्र	अर्जुनको शंख
चन्द्रहास	मदती	लोहस्तम्भ	सुदर्शन	देवदत्त

केहि देवताहरू र तिनीहरूको वाहनहरू

शिव	बटुक भैरव	विष्णु	वायु	कुमार कार्तिकेय	गणेश
सन्धि	कुकुर	चिल	मृग	मयुर	मुसी

बली	यमराज	लक्ष्मी	भैरव/दत्तात्रेय	वरुण	शितला देवी
घोडा	महिष राँगो	लाटेकोसेरो	कुकुर	गोही	गधा
कात्कायनी	गंगा	राम	कामदेव	यमुना	शनि
वाघ	गोही	हनुमान	माछा/सुगा	कछुवा	गिद्ध, चिल
वायु	सरस्वती	विश्वकर्मा	ब्रह्मा		
मृग	राजहंस हाँस	हात्ति	सातवटा हाँस		

❖ सत्ययुग - वैशाख शुक्ल तृतीया, त्रेतायुग-कार्तिक शुक्ल नवमी द्वापरयुग-भाद्र कृष्ण त्रयोदशी, कलियुग-पौष अमावस्या

❖ सत्ययुग - ययाती, त्रेतायुग-रामचन्द्र द्वापरयुग-युधिष्ठिर, कलियुग-भोजराज

धार्मिक समूह

त्रिफला :- हर्रो, वर्रो र अमाला

त्रिरत्न :- सुन, चाँदी र तामा

त्रिदेव :- ब्रह्मा, विष्णु महेश्वर

चारधाम :- द्वारिका, वदरीनाथ, केदारनाथ, र रामेश्वर

चारनारायण :- चार्गुनारायण, शेषनारायण, विशंखुनारायण, इचंखुनारायण

चारयुग :- सत्ययुग, द्वापरयुग, त्रेतायुग र कलियुग

चारवाराही :- वज्रवाराही, धुम्बाराही, नीलवाराही र धनतले वरही

चारभगवती :- पलाञ्चोक, नाला, शोभा, नक्साल

चारक्षेत्र :- वराहक्षेत्र, मुक्तिक्षेत्र, रुरुक्षेत्र, हरिहरक्षेत्र

चारआश्रम :- ब्रह्माचार्य, गृहस्थ, वानप्रस्थ, सन्यास

पञ्चामृत :- गाईको दुध, दही, ध्यू, सखर र मह

पञ्चाङ्ग :- वार, तिथी, नक्षत्र, योग र करण

पञ्चतत्त्व :- हावा, पानी, तेज, आकाश र पृथ्वी

पञ्चकन्या :- तारा, कुन्ती, अहिल्या, द्रोपदी, मन्दोदरी

पञ्चरत्न :- नीर, हिरा, मणि, मोती र मुगा

पञ्चकव्य :- गाईको दुध, दही, ध्यू, गोबर र गोहूत

पशुपतिका ५ मुख :- पूर्व (तत्पुरुष), पश्चिम (सञ्जोता), उत्तर (वामन), दक्षिण (अघोर), इशान -आकाश)

सप्तऋषि :- अत्री, विशिष्ट, कश्यप, गौतम, भारद्वाज, जगदन्नी, विश्वामित्र

रामायणका सात काण्ड :- एक सुन्दर बालक, अयोध्या युद्धको उत्त आरण्य र किष्किन्दासँग सोधे

विष्णु भगवानका कुल २४ मध्ये १० महत्वपूर्ण अवतारहरु

मत्स्य, कुर्म, वराह, नरसिंह, वामन, पशुराम, राम, कृष्ण बुद्ध, कल्की २४ औ अवतारको रुपमा महाविर जैनको जन्म भएको पाईन्छ

धार्मिक नाम र विशेषता

नारद	कुरौट	दर्वासा	रिसाह
सुदामा	गरिव	द्यधिचि	दानी
जनक	ज्ञानी	कुवेर	धनी
सरस्वती	विद्या	हनुमान	काम पत्ते गर्ने
लक्ष्मी	धनवान	गणेश	छिटो लेख्ने
सकुनी	कपट	भागिरथी	परिश्रमी
पिगला	वश्या	कैकेयी	स्वार्थी
चाणक्य	नीतिवान	मिरा	भक्तिनी

कसको पत्नीलाई के नामले चिनिन्छ

कृष्ण	रुकमणी	अत्री	अनुसुया
अर्जुन	सुभद्रा	पाण्डु	कुन्ती
वासुदेव	देवकी	रावण	मन्दोदरी
अग्नि	स्वहा	रेवती	विभिषणा
सत्रुघ्न	सुति कृति	लक्षण	उर्मिला
कालिदास	विद्यात्मा	गणेश	ऋद्धिसिद्धि

केहि नेपालका प्रमुख धार्मिक स्थलहरु

अमर नारायण	पाल्पा	छिन्ताङ जल्पादेवी	धनकुटा
तपोवन मन्दिर	दाचुला	तलेजु भावनी मन्दिर	काठमाडौं
पाथिभरा, रानीकुवा, सिन्दुरे ढुंगा	ताप्लेजुङ	बज्रयोगिनी	ललितपुर
देउतीवजै	सुर्खेत	सुपादेउराली/पाणिनी तपोभूमी	अर्घाखाँची

मीननाथ	पाटन	सिद्धकाली मन्दिर	संखुवासभा
हलेसी महादेव	खोटाङ	छिन्नमस्ता	सप्तरी
सिंहवाहिनी	ताप्लेजुङ	धनपालगढी	मोरङ
साल्पा पोखरी	भोजपुर	वैजनाथ मन्दिर	अछाम
उग्रतारा मन्दिर	डडेलधुरा	बालात्रिपुरा सुन्दरी	डोल्पा
चन्द्रनाथ मन्दिर	जुम्ला	कैलाशनाथ महादेव	काभ्रेपलाञ्चोक
स्वर्गद्वारी	प्यूठान	रेसुङ्गा	गुल्मी

हिन्दुधर्मसँग सम्बन्धित केहि प्रश्नहरू

- हनुमानले स्थापनना गरेको शिवलिङ्गलाई के भनिन्छ ?- अनुमति
- उत्तर दिशाका देवता भनेर कसलाई चिनिन्छ ?- कुवेर
- वर्षा र दयाका देवता भनेर कसलाई चिन्छ ?- मच्छिन्द्रनाथ
- भगवान र दानवहरूले समुन्द्र मन्थन गर्दा निस्किएको कालकुल विष कसले सेवन गरेका थिए -शिव भगवान भने मन्थनको क्रममा निस्किएको मणि कुन हो ? कौस्तुभ मणि
- हिन्दुधर्म अनुसार दैत्यका गुरु को शुक्राचार्य थिए भने कौरवका गुरुको थिए - कृपाचार्य
- गणेश भगवानको अर्को नाम के हो ? -दुर्गण्डराज
- पुराणमध्ये सबैभन्दा ठूलो पुराण स्कन्ध पुराण हो भने सबैभन्दा सानो पुराण कुन हो ?-मार्कण्डेय
- वैदेही कसको पैराणिक नाम हो ?- सिता
- अल्कापुरी केसँग सम्बन्धित छ ? -कुवेरको राजधानी, कुवेरको वगैचालाई के भनिन्छ ? चैत्ररथ
- कुन दिन पशुपतिनाथमा बुद्धको मुकुट पहिराइन्छ ? - कार्तिक शुक्ल अष्टमीको दिन
- कार्तिक महिनामा बाँसको टुप्पामा भुन्डाएर बालिने वतीलाई के भनिन्छ ?- आकाशदीप
- रावणले सितालाई हरण गरेर कुन ठाउँमा लगेर राखेका थिए-अशोक वाटिक
- सितालाई हरण गरिसकेपछि रावणले सर्वप्रथम कसलाई मारेका थिए ?- जटायु
- रामले रावणलाई मारेपछि लंकाको राजा को भए - विभीषण (रावणका भाई)
- भगवान राम वनवास छँदा बसेको स्थानलाई के भनिन्छ ?- पञ्चवटी -ललितपुरको गोदावरीमा पर्दछ
- रामकी बहिनी शान्ति थिइन भने रावणकी बहिनी को थिइन् -शूर्पणखा
- भगवान विष्णुले पहिरिने माला कुनकुन फूलको प्रयोग गरि बनाइएको थियो ?- जाही, जुही, वेली, मान्दार र पारिजात
- शेषनाग बस्ने स्थानलाई मणिमण्डल भनिन्छ भने भगवान राम बस्ने स्थानलाई साकेत भनिन्छ
- आफना बाबुलाई सर्पले टोकेर मृत्यु भएपछि सम्पूर्ण सर्पजतीलाई मार्छु भनी सर्पेष्टि यज्ञ गर्ने पैराणिक व्यक्ति को थिए -जन्मेजय
- भगवान शिवलाई त्रिपुरारी, रामलाई खरारी भनिन्छ भने श्रीकृष्णलाई के भनिन्छ ?-मुरारी
- महादेवका त्रिनेत्र भन्नाले के बुझिन्छ ?- चन्द्र, सूर्य र अग्नि
- शेषनागको अर्को नाम के हो ? - अनन्त
- हनुमानको छोराको नाम के थियो ?- मकरध्वज
- वृत्तासुरलाई मार्नेका लागि इन्द्रले बनाएको वज्र केबाट बनाइएको थियो ?- दधीषि ऋषिको हाड
- धृतराष्ट्रका १०० भाइ छोराको पाण्डवका पक्ष लिएर लड्ने एक मात्र छोरा को थिए -युयुत्सु
- महर्षि वेदव्यासलाई अर्को कुन नामले चिनिन्छ ? -द्वैपायन
- क्षेत्रीयहरुजतिलाई नाश गर्दै हिड्ने व्यक्ति को थिए -परशुराम -भगवान विष्णुका छैटौँ अवतार)
- देवताका वैद्य को थिए - अश्विनीकुमार
- अषाढशुक्ल एकादशीलाई हरिशयनी एकादशी भनिन्छ भने कार्तिक शुक्ल एकादशीलाई के भनिन्छ-हरिवोधनी एकादशी
- रामायणकालमा भारत र श्रीलंकालाई जोड्ने पुललाई के भनिन्छ ?- आदम पुल
- कैरवका मामा सकुनीलाई मार्ने व्यक्ति को थिए - सहदेव
- अन्धा धृतराष्ट्रलाई महाभारतको युद्धको वर्णन सुनाउने व्यक्ति को थिए-सञ्जय
- वनवास रहदाको समयमा पञ्चपाण्डवहरूको नाम
  - ✓ युधिष्ठिर- कडक,भीम-वल्लव,अर्जुन-बृहन्नला,नकुल-ग्रान्थिक,सहदेव-तन्त्रिपाल
- हिन्दुधर्मका ऋषिहरूको वासस्थान रहेको पर्वतलाई के भनिन्छ -विन्ध्याचल
- भगवान शिवको शिरमा गदा प्रहार गर्ने दैत्य को थिए-अन्धक
- आर्कपक्ष र कुमारतन्त्र नामक पुस्तकको रचना कसले गरेका हुन- रावण
- अधिल्लो जन्ममा स्त्री र पछिल्लो जन्ममा पुरुष भएको मानिने व्यक्ति-शिखण्डी
- इन्द्रका छोरा जयन्त थिए भने अर्जुनकी पत्नी को थिइन्-चित्राङ्गदा

संस्कृति

परम्परादेखि चलिआएको मानवीय संस्कारलाई संस्कृति भनिन्छ । धार्मिक आस्था र विश्वास भल्कने संस्कृतिलाई साँस्कृतिक सम्पदा भनिन्छ । साँस्कृतिक सम्पदालाई भौतिक र अभौतिक गरी विभाजन गर्न सकिन्छ ।

भौतिक सम्पदा :- पौराणिक मठ, मन्दिर, गुम्वा, मूर्ति, शालिक, ऐतिहासिक दरवार, ताम्रपत्र, शिलालेख, अभिलेखहरु, लोकबाजा, चित्रकला, धार्मिक स्थल आदी पर्दछन् ।

अभौतिक सम्पदा :- धर्म, परम्परा, रहनसहन, भेषभुषा, चालचलन, रितिरवाज, चाडपर्व, तिथी आदी पर्दछ ।

सन २०१९ जुलाई सम्म विश्वका १६७ मुलुकका ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक महत्वका ११२१वटा स्थानहरु विश्वसम्पदा सूचीमा सूचीकृत छन् । जसमध्ये साँस्कृतिक सम्पदा ८६९ वटा, प्राकृतिक सम्पदा २१३ र मिश्रित ३९ वटा रहेका छन् । सबैभन्दा धेरै सूचीकृत हुने देश इटाली र चीन हो जहाँ ५५ वटा सूचीकृत छन् भने नेपालमा १० वटा स्थान विश्वसम्पदा सूचीमा सूचीकृत छन् जुन निम्नानुसार छन् ।

क्र.सं.	सम्पदाहरु	विश्वसम्पदा सूचीमा सूचीकृत वर्ष
१.	पशुपति क्षेत्र	सन १९७९
२.	स्वयम्भु क्षेत्र	सन १९७९
३.	बौद्धनाथ क्षेत्र	सन १९७९
४.	चाँगुनारायण क्षेत्र	सन १९७९
५.	हनुमानढोका क्षेत्र	सन १९७९
६.	पाटनढोका क्षेत्र	सन १९७९
७.	भक्तपुर दरवार क्षेत्र	सन १९७९
८.	सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज	सन १९७९
९.	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	सन १९८४
१०.	लुम्बिनीक्षेत्र	सन १९९७

- ❖ नेपालमा वि.सं. २०१३ मा प्राचीन स्मारक संरक्षण ऐन, लागु भयो,
- ❖ पशुपति क्षेत्र २६४ हेक्टर क्षेत्रमा फैलिएको छ,
- ❖ जनकपुरधामलाई प्राचीनकालमा विदेही भनिन्थ्यो,
- ❖ कपिलवस्तुको पुरातात्विक अध्ययन डा.फुहररले सन १८९६ मा अशोक स्तम्भ उत्खनन गरेपश्चात बुद्धको जन्मभुमी नेपालले मान्यता पाएको हो ।
- ❖ नेपालमा पुरातत्व विभागको स्थापना वि.सं. २००९ मा भएको हो,
- ❖ नेपाल सम्वतको शुरुवात संख्दर साख्वाले वि.स. ९३७ मा गरेका थिए, भने नववर्ष वैशाख १ गतेलाई मान्यता वि.सं. १९६० मा चन्द्र शम्शेरले गरेका हुन् ,

जनजाती

पैतृक थाकथलोमा बस्न रुचाउने, स्थानीय स्रोत र साधनको प्रयोग गरी जीवन गुजरा चलाउने, पृथक भेषभुषा, खानपान र रहनसहन भएको आफ्नो मौलिक मातृभाषा बोल्ने , सामाजिक र राजनीतिक परपाटी अंगाल्ने जाति, आदिम निवासीलाई जनजाती भनिन्छ । आदिवासी जनजाति उत्थान प्रतिष्ठान ऐन, २०५८ले आदिवासी वर्गीकरण गर्ने आधार पेशा, साक्षरता, घर सुविधा, भाषा, शिक्षा र जनसंख्या लिएको थियो । राष्ट्रिय जनजाति विकास समितिले पेश गरेको प्रतिवेदन अनुसार नेपालमा ५९ जनजाति रहेको छन् जसमध्ये हिमालमा १९, पहाडमा २३, तराईमा १०, भित्री मधेशमा ७ वसोवास गर्दछन् ।

नेपालमा १२५ जातजाति रहेका छन्

आदिवासी जनजाती कुल जनसंख्याको ३७.२%

आदिवासी जनजातिलाई आर्थिक, शैक्षिक र सामाजिक अवस्थामा ५ भागमा विभाजन गरिएको छ ।

क्र.सं.	जनजातिको वर्गीकरण समुह	जनजाति
१.	विकसित समुह	नेवार, थकाली
२.	सुविधा वञ्चित समुह (१५) हिमालका ८ जाति पहाडका ७ जाति	छैरोन,थाडवे, मार्फली, शेपा व्यासी, याख्खा तिनगाउँले, वाहगाउँले, गुरुङ्ग,मगर, लिम्बु, छत्त्याल,जीरेल,ह्योल्मो,राई शेमाथा छैति वाह व्यासी र याख्खा,गुलिम जिराहाछ
३.	सिमान्तकृत समुह (२०) हिमालका ७ जाति पहाडका ६जाति तराईका ५ जाति भित्री मधेश २ जाति	ताफ्फेगोला, डोल्पो, मुगाली,लार्के, वालुङ,भोटे,र ल्होपो /सुनुवार, तामाङ,भुजेल,पहरी,फ्री, दूरा/थारु,कोचे,धिमाल,ताजपुरिया,र गन्गाई/कुमाल र दराई तामुलाडोवा भोल्लो,सुताभुजेल पहरी दुरा र फ्रा छ, कोधिगता थारु, कुरा
४.	अतिसिमान्तकृत समुह (१२) हिमालका ३ जाति पहाडका ३ जाति तराईका ३ जाति भित्री मधेश ३ जाति	सियार,थुदाम र ल्होमी चेपाङ, बरामो र थामी माझि, वोटे र दनुवार धानुक, भाँगाङ र सतार (थुसिल्लो,चेथाव,दमावो,सधास) भाँडुल्लोचेथाव)
५.	लोपोन्मुख समुह (१०) पहाडका ६ जाति तराईका २ जाति भित्री मधेश २ जाति	कुसुण्डा,सुरेल,वनकरिया, हायु, लेप्चा र कुश्वाडिया राजी र राउटे किसान र मेचे बलेरामे कुकुकिहासुरा

२०६८ सालको जनगणना बमोजिम जातजातिको अवस्था

जाति	प्रतिशत	जाति	प्रतिशत	जाति	प्रतिशत	जाति	प्रतिशत
क्षेत्री	१६.६	ब्राह्मण	१२.२	मगर	७.१	थारु	६.६
तामाङ	५.८	नेवार	५	कामी	४.८	मुसलमान	४.४
यादव	४	राई	२.३	कुसुण्डा	२.७२	राउटे	६.१८
नुराड	२.७८						

हिमाली क्षेत्रका जनजाति

- १) बाह्रगाउँले-मुस्ताङ
- २) भुटिया
- ३) व्यासी – दार्चुला
- ४) छैरोटन- मुस्ताङ
- ५) डोल्पो- डोल्पा, मुस्ताङ
- ६) लार्के- गोरखा

७) ल्होमी – संखुवासभा

- ८) ल्होपा- मुस्ताङ
- ९) मार्फाली थकाली- मुस्ताङ
- १०) मुगाली- मुस्ताङ
- ११) शेर्पा- हिमाली जिल्लाहरु
- १२) सियार- गोरखा

१३) ताङ्बे- मुस्ताङ

- १४) थकाली- थाकखोला
- १५) थुदुम्-
- १६) तीनगाउँले थकाली- मुस्ताङ
- १७) तोप्लेगोला- ताप्लेजुङ
- १८) वालुङ-

पहाडी जनजाति

- १) वनकरिया- मकवानपुर
- २) बरामो मकवानपुर, गोरखा
- ३) भुजेल/घर्तीलमजुङ
- ४) चेपाङ गोरखा, तनहुँ
- ५) छन्त्यालम्याग्दी
- ६) दुरालमजुङ
- ७) गुरुङ देशभरी
- ८) हायूँसिन्धुली, रामेछाप, काभ्रे

- ९) ह्योल्मोसिन्धुपाल्चोक
- १०) जिरेलदोलखा
- ११) कुशबाडियावाँके
- १२) कुसुण्डा फिरन्ते
- १३) लेप्चा इलाम
- १४) लिम्बुपूर्वी पहाडी जिल्ला
- १५) मगर देशभरी
- १६) नेवार देशभरी
- १७) पहेरी काभ्रे, सिन्धुपाल्चोक

- १८) प्रीसिन्धुपाल्चोक, काभ्रे,
- १९) राईपूर्वी पहाडी जिल्ला
- २०) सुनुवार रामेछाप/दोलखा
- २१) सुरेलदोलखा
- २२) तामाङ देशभरी छरिएर
- २३) थामीदोलखा
- २४) याक्खा भोजपुर

भित्री मधेशका जनजाति -माकुरा बोरा दद)

- १) बोटे मकवानपुर, चितवन, उदयपुर
- २) दनुवारदोलखा/सुर्खेत
- ३) दर्राई मकवानपुर
- ४) कुमालसिन्धुली

- ५) माझी मकवानपुर, चितवन, उदयपुर
- ६) राजीदाङ
- ७) राउटे फिरन्ते

तराईका जनजाति

- १) धानुक राजवंशी भापा, मोरङ
- २) धिमाल भापा, मोरङ, सुनसरी
- ३) गनगाई भापा,

- ४) झाँगड रौतहट
- ५) किसान भापा, मोरङ
- ६) मेचे भापा, मोरङ, सुनसरी
- ७) राजवंशी (कोचे) भापा, मोरङ

- ८) सतार/सन्थाल मोरङ
- ९) ताजपुरिया भापा, मोरङ

१०) थारु तराईका धेरै जिल्ला

#जनजातिको जानकारी

#. आजउरा ऐन २०५८ अनुसार जाति संख्या --> ५९

#. जनगणना २०६८ अनुसार जाति संख्या ---> १२५

- #. ज. २०६८ अनुसार थोरै जनसंख्या भएको जाती-->कुसुण्डा
- #. जनगणना २०६८ अनुसार कुसुण्डाको जनसंख्या -->२७३
- #. घुमन्ते जीवन बिताउने जाति --->राउटे र कुसुण्डा
- #. आदिवासी चरित्रको पुरानो जाति --->राउटे
- #. आजउरा -->आदिवासी/जनजाति उत्थान राष्ट्रिय ऐन

१. किसान

=====

- #. किसान जातिको अर्को नाम --->उराव
- #. विवाह पछि अलगै घर बनाएर बस्ने --->किसान
- #. बसोबास थलो ---->धुलावारी, धाईजन, झापा
- #. पुरोहित --->बैगा

२. कुमाल

=====

- #. नेपाल आएका --->कुमाउ, भारत
- #. मुख्य पेशा --->माटोको भाडा बनाउने
- #. बसोबास थलो --->दोलखा, धादिङ, पर्वत
- #. विवादमा सम्दि सम्दि बिच लडाई हुने जाति -->कुमाल

३. कुसुण्डा

=====

- #. गाईको दुध, दही, गोबर नछुने चलन --->कुसुण्डा
- #. बसोबास थलो ---->सल्यान, प्युठान, दाङ, दैलेख, सुर्खेत
- #. थोरै जनसंख्या --->२७३ जना(जनगणना -२०६८)

४. कोचे

=====

- #. कुल देवता --->ठाकुर
- #. धार्मिक कार्य गराउने व्यक्ति --->गुरुवा
- #. सामाजिक संरचना --->मातृसत्तात्मक
- #. बसोबास थलो --->झापा

५. गन्धर्व

=====

- #. सर्वाधिक प्रिय बाद्ययन्त्र --->सारङ्गी
- #. कुल देवता --->बिजुलाङ्गो
- #. गाउने प्रमुख ३ गित --->कर्खा, मालश्री, झ्याउरे
- #. मनाउने पर्व --->चैतेती
- #. पुर्खेउली थलो --->बाटुलेचौर, कास्की

६. गनगाई

=====

- #. गनगाई जातिको अर्को नाम --->मण्डल
- #. आफुलाई भन्न रुचाउने --->गणेश
- #. कुल देवता --->महावीर/ठाकुर
- #. जेठाजुलाई छुन नहुने चलन --->गनगाई
- #. बसोबास थलो ---->झापा, मोरङ

७. गिरी, पुरी, भारती, वन

=====

- #. यिनिहरू --->सन्यास लिए पनि गृहस्थाश्रममा प्रवेश गरेका
- #. हलेसी महादेवका पुजारी --->गिरी, पुरी, भारती, वन

८. गुरुङ

=====

- #. उदगम स्थल --->घनपोखरा, लमजुङ
- #. प्रमुख नाच --->घाँटु, पुटपुटे, सोरठी
- #. जातिको विभाजन --->४ जात र १८ जात
- #. आफुलाई भन्न रूचाउने --->तमु
- #. घाटु नाचका प्रकार --->सति, बाह्रमासे, कुसुण्डा
- #. बच्चाको न्वारन पछि नाच्ने नाच -->पुटपुटे
- #. मृत्यु पछि गरिने काजकिरियालाई --->अर्घो
- #. भेटघाट र प्रणयमा केटाले केटीलाई दिने उपहार -->छोनाम
- #. भेटघाट र प्रणयमा केटिले केटालाई दिने उपहार -->फोनाम

कुन जातिको पुरोहितलाई के भनिन्छ

जाति	पुरोहित	जाति	पुरोहित
ब्राहमण/क्षेत्री	पण्डित	तामाङ	लामा/वोपो
मुसलवान	शेख इमाम	जिरेल	नाक्सो
धिमाल	वाराङ	लिम्बु	फिदङवा
छत्त्याल	भान्जा	गुरुङ	ध्यात्र
मगर	भूसाल	किसान	वैगा
सुनुवार	नासो	लिम्बु	घेवा
नेवार	गुभाजु/देउभाजु	राई	डोपो
चेपाङ	पाङे	थारु	भर्ता
छत्त्याल	भान्जा	शेर्पा	लामा

जनजाति विशेष नृत्य

जाति समुदाय	नृत्य	जाति समुदाय	नृत्य
ब्राहमण/क्षेत्री	चुडका, संगिनी	तामाङ	सरस्वती
बौद्धमार्गी	चर्या	माझि	गोहिणी
मैथेली	भक्तिभियाँ	लिम्बु	धान नाँच, च्याम्बुङ नाँच
सतार	दर्शन	गुरुङ	पुटपुटे
मगर	पाङदुरे, मारुनी		
अभ्राम जिल्लामा	पुतला नृत्य	पैसेरी	डोल्पा
डोल्पा जिल्लामा नाचिने	ढाल	ज्यापु	धिमन्ते
नेवार	रुद्रयणी नृत्य, नवदुर्गा नृत्य, महाकालि नृत्य		
थारु	मयुर, भुमरा, विरहेन, चाँचर, कृष्णलिला, मरहवादेवी, तरवार, भर्ता, बाह्रमासे, सरु		

जातजातिसँग सम्बन्धीत महत्वपूर्ण प्रश्नहरू

- ❖ सम्झी लडने प्रचलन कुन जातीमा रहेको छ ? कुमाल जाती
- ❖ विवाहमा छोरी पक्षको खर्च समेत व्यहोर्ने प्रचलन कुन जातीमा रहेको छ ? दुरा
- ❖ दुलाह दुलहीको टाउको तीनपटक ठोकी विवाह समाप्त हुन प्रचलन कुन जातीमा छ ? चेपाङ
- ❖ विवाह पश्चात ६ महिना दुलाह दुलहीको माइत बस्नुपर्ने प्रचलन कुन जातीमा छ ? लेप्चा
- ❖ विवाहमा छोरीलाई वती र विषको प्यालादिने प्रचलन कुन जातीमा छ ? थारु
- ❖ केटी भगाएर विवाह गरी पछि बुवासँग माफि माग्ने प्रचलन कुन जातीमा छ ? बाह्रगाँउले
- ❖ केटीको अपहरण गरि विवाह गर्ने प्रचलन कुन जातीमा रहेको छ ? पुनेल,
- ❖ विवाहमा कालो छाता अनिवार्य कुन जातिमा रहेको छ ? राई
- ❖ दुलही भित्राउदा भोजमा अनिवार्य भ्याकुर कुन जातिमा रहेको छ ? डोल्पो

- ❖ केटी माग्न जाँदा एउटा वंगुरको पाठो, एक वोत्तल रक्सी, एक माना चामल र एउटा सुपारी लग्ने जाती कुन हो ? गन्धर्व
- ❖ डंगुवा प्रथा कुन जातिमा रहेको छ ? राजवंशी
- ❖ मुसहर जातिका कुलदेवतालाई के भनिन्छ-दिनाभद्री
- ❖ असारे पुजा कुन जातिको मुख्य पर्व हो-धिमाल
- ❖ नवशिशुलाई एक रुपैया र एक ढुँटा दिने चलन रहेको जाति कुन हो- माडवारी
- ❖ काजकिरिया १३ लागु गराउने प्रधानमन्त्री को थिए- जुद्धशमशेर
- ❖ नेवारी समुदायमा प्रचलनमा रहेको विवाहलाई के भनिन्छ- इहि
- ❖ दाङ जिल्लामा बस्ने थारुलाई के भनिन्छ- डगौरा थारु
- ❖ शेर्पा जातिका महिलाले लगाउने लुगालाई के भनिन्छ-पाङदेन
- ❖ शेर्पा जातिको धर्मग्रन्थलाई के भनिन्छ- फोग्यु
- ❖ राई जातिको प्रिय वाजालाई - विनायो भनिन्छ भने छत्त्याल जातिको वाजालाई के भनिन्छ-मौरि वाजा
- ❖ छत्त्याल जातिको मुख्य चाड कुन हो- लाँगा
- ❖ घण्टी बजाउदा उत्तानो पारेर बजाउने जाति कुन हो-डोल्पो
- ❖ ढोकामा कुखुराको भाले काटी रगतमा कुल्चाएर दुलही भित्राउने चलन रहेको जाति कुन हो-मगर
- ❖ गाइजात्रालाई नेपाली भाषामा के भनिन्छ- सापारु

भाषा

विचार, अभिव्यक्तिको माध्यमलाई भाषा भनिन्छ। विश्वमा करिब ६०००को संख्यामा भाषाहरु रहेका छन् भने राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बमोजिम नेपालमा १२३ भाषा रहेकाथिए भने मिति २०७६ कार्तिक १८ गते भाषा आयोगले - चुम,नरफु,पोइके,सेरेका,नुर्वी वा लाकें,राना थारु थप गरि हाल १२९ भाषा कायम गरेकोमा मिति २०७७ मंसिर ११ गते पुन भाषा आयोगले नावा शेर्पा र मारेक भाषा थप गरि कुल १३१ भाषा कायम गरेको । जसलाई ४ भागमा विभाजन गरिएको छ।

१.भारोपेली भाषापरिवार:- विश्वमा बहुसंख्यले प्रयोग गर्ने भाषा परिवार भारोपेली हो। अंग्रेजी, फ्रेन्च, जर्मनी,अरबी, स्पेनीस, हिन्दी आदी यसै भाषापरिवार अन्तर्गत पर्दछन्। नेपालमा पनि सबैभन्दा बढि बोलिने भाषापरिवार यहि हो। यसमा नेपाली, मैथिली, भोजपुरी, थारु, अवधि, राजवंशी, दनुवार, दैरे, कुमाल, चुरेटी, बोटे, हिन्दी, उर्दु, मारवाडी, माझी आदी पर्दछन्,

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ बमोजिम भारोपेली भाषा बोल्ने संख्या यसप्रकार छ।

भाषा	प्रतिशत	भाषा	प्रतिशत	भाषा	प्रतिशत	भाषा	प्रतिशत
नेपाली	४४.६	मैथिली	११.७	भोजपुरी	६	थारु	५.८
डोटेली	३	बज्जिका	३	उर्दु	२.६		

२. भोटवर्मेली भाषापरिवार

विश्वमा भारोपेली भाषापरिवार पछिको सबैभन्दा बढि बोल्ने भाषा यही भाषापरिवार हो। कोरियन, जापानिज, मंगोलियन, आदि यही भाषापरिवार अन्तर्गत पर्दछन् नेपालमा पनि भारोपेली भाषापरिवार पछिको सबैभन्दा बढि बोल्ने भाषा यही भाषापरिवार हो। नेवारी, तामाङ, मगर, राई, लिम्बु, व्यासी, चेपाङ, राउटे धिमाल आदि यो भाषापरिवार अन्तर्गत पर्दछन्।

भाषा	प्रतिशत	भाषा	प्रतिशत	भाषा	प्रतिशत
तामाङ	५.१	नेवारी	३.२	मगर	३

कुसुण्डा पनि यहि भाषापरिवारमा पर्दछ यो भाषा बोल्ने संख्या २८ जना मात्र छ।

३. द्रवीणभाषापरिवार

यो भाषापरिवारमा पर्ने एकमात्र भाषा भाँगड हो। यिनीहरु भापा, मोरङ, सुनसरी, सप्तरी, सिराह, महोत्तरी लगायतका जिल्लाहरुमा बसोवास गर्दछन्।

४. आग्नेय भाषापरिवार

यो भाषा परिवारमा पर्ने एक मात्र भाषा सतार हो। यिनीहरु यिनीहरु भापा, मोरङ, सुनसरी, सप्तरी, सिराह, महोत्तरी लगायतका जिल्लाहरुमा बसोवास गर्दछन्।

अन्तराष्ट्रिय मातृभाषा दिवस कहिले मनाईन्छ - February 21

त्रि.वि.ले कहिलेदेखि नेपाली भाषामा परिक्षा लिन थालेको हो -२०१८ वैशाख ३०

विश्व भाषाहरुमा नेपाली भाषा कति औ स्थानमा रहेको छ ?- ३६ औं

संसारको सबैभन्दा कम शब्द भएको भाषा कुन हो - इटालियन

नेपालीभाषाको आधुनिक काल कुन समयलाई बुझिन्छ - गोरखापत्र प्रकाशनपछिको अवधि

नेपालीभाषाको जननीभाषा कुन भाषालाई बुझिन्छ संस्कृत,

नेपाली भाषाको उत्पत्ति कहाँबाट भएको हो -जुम्लाको सिन्जाबाट

नेपाली भाषाको लिपीलाई देवनागरी लिपी, मैथिली भाषाको लिपी तिरहुता लिपी, लिम्बु भाषाको लिपी सिरिजङ्ग लिपी, राई भाषाको लिपी ब्राह्मी लिपी, नेवारी भाषाको लिपीलाई रञ्जना लिपी र भुजिमोल लिपी, लेप्चा भाषाको लिपीलाई रोङ,भोजपुरी भाषाको लिपीलाई कैथी, मगर भाषाको लिपीलाई अखा, तामाङ भाषाको लिपीलाई तमहिग, शेर्पा भाषाको लिपीलाई सम्बोट र सतार भाषाको लिपीलाई अलचिकी भनिन्छ।

कला

- ❖ नाच्नु, गाउनु, चित्र बनाउनु, मुर्ति खोप्नु, कपडा बुन्नु आदी कार्यलाई कला भनिन्छ।
- ❖ विश्वको सबैभन्दा पुरानो कला चित्रकला हो,

- ❖ कला सामान्यतः कति प्रकारका हुन्छन् ? ६४ प्रकार
- ❖ पाषाण युगमा कलालाई जादु मन्थियो भने कलाकारलाई के भनिन्थ्यो ? जादुकर
- ❖ नेपालमा आर्ट स्कुलको स्थापना वि.सं. १९९२ चैत्रमा भएको हो भने वि.सं. १९९५ मा नाम परिवर्तन गरी जुद्ध पठशाला नामाकरण गरियो
- ❖ ललित महाविद्यालय स्थापना वि.सं. २०२४ भएको हो भने यसको नाम परिवर्तन गरी वि.सं. २०३० मा ललितकला क्याम्पस नामाकरण गरियो,
- ❖ नेपालको सबैभन्दा पुरानो ग्रन्थचित्र कुन हो ? प्रज्ञापरामिता (बुद्धको जीवनीसँग सम्बन्धित छ)
- ❖ चित्रकलालाई पट र मण्डल गरी विभाजन गरिन्छ,
- ❖ गुरुङ समुदायले घरको भित्तामा कोर्ने चित्रलाई के भनिन्छ ? पुराती
- ❖ थारु समुदायले घरको भित्तामा कोर्ने चित्रलाई के चित्र भनिन्छ ? मोखा,
- ❖ मैथिली समुदायले घरको भित्तामा कोर्ने चित्रलाई के चित्र भनिन्छ ? मधुवनी
- ❖ नेपालको सबैभन्दा पुरानो मूर्ति कुन हो ? विरुपाक्ष
- ❖ नेपालको सबैभन्दा सानो मूर्ति विश्वरुपा हो भने ठूलो मूर्ति कुन हो ? बुढानिलकण्ठ मूर्ति सबैभन्दा अग्लो मूर्ति चितपोल भक्तपुरको महादेवको मूर्ति

बास्तुकला :- वासस्थान सम्बन्धि अध्ययन गर्ने कलालाई बास्तुकला भनिन्छ नेपालमा प्यागोडाशैली, स्तुप वा चैत्यशैली र शिखरशैली प्रचलनमा पाइन्छ । यि कलाबाट निर्मित सम्पदाहरुको केही उद्धारण

प्यागोडाशैली	स्तुप वा चैत्यशैली	शिखरशैली
मानगुह, चाँगुनाराण मन्दिर, कैलाशकुट भवन,भद्राधिवास, न्यातपोल मन्दिर, काष्ठमाण्डप मन्दिर,	यो शैली सम्रट अशोकले भित्राएका हुन, स्वयम्भु, बौद्धनाथ, चारुमति, पाटनको अशोक स्तुपा,	पाटनको कृष्णमन्दिर, जगतनारायण मन्दिर आदी

- ❖ जनकपुरको जानकी मन्दिर कुनशैलीमा निर्माण गरिएको छ ? राजपुत शैली
- ❖ युरोपेलीशैलीमा निर्माण गरिएको दरवार कुनकुन हो ? सिंहदरवार, केशरमहल, नारायाहिटी दरवार
- ❖ सिंहदरवार कुन दरवारको अनुसरण गरि निर्माण गरिएको थियो ? भर्सिलिजको दरवार

साहित्य

नेपाली साहित्य काललाई तीन भागमा विभाजन गरिएको छ ।

१. प्राथमिक काल वि.सं. १९३९ सम्मको अवधि
२. माध्यमिक काल वि. सं. १९४० देखि १९७४ सम्मको अवधि मोतिराम भट्ट बाट शुरु भएको
३. आधुनिक काल वि.सं. १९७५ देखि हाल सम्मको अवधि कवि शिरोमणि लेखनाथ पौड्यालको आगमनबाट शुरु भएको

साहित्यकारको नाम	प्रकाशित मुख्य कृतिहरु
(महाकवि) लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा	मुनामदन,शाकुन्तला, सुलोचना, चम्पा, लक्ष्मीपुजा कथा संग्रह, लक्ष्मी निबन्ध सङ्ग्रह, चिल्ला पातहरु, रावणको जटायु युद्ध, पृथ्वीराज चौहान,पुतली, आकाश वोल्छ
लेखनाथ पौड्याल	ऋतु विचार, बुद्धिविनोद, गंगागौरी, लक्ष्मीपुजा, गौरी, गिताञ्जली, सत्य स्मृति
शम्भुप्रसाद हुङ्गेल (आशुकिवि)	शकुन्तला,वीरसिक्का, वेश्या वर्णन, पिनासको कथा, अमोल मैया, शुकसागर, मैतालु छोरी, गफ सिन्धु,रत्नावली,धूर्त सतक, हातीमलाई
मोतिराम भट्ट (युवा कवि, श्रृङ्गारिक कवि)	उपाचरित्र, भानुभक्तको जीवन, गजेन्द्रमोक्ष,पिकदूत,भक्तप्रल्हाद,प्रियदर्शिका,गफाक्षक,कनक सुन्दरी, संगित चन्द्रोदय
भानुभक्त आचार्य (आदिकवि)	प्रश्नोत्तर, भक्तमाला, बुधुशिक्षा, रामायण, रमा गिता बालकण्ड
बालकृष्ण सम (नाट्य सम्राट)	प्रेम पिण्ड, भक्त प्रल्हाद, मुकुन्द इन्दिरा, अन्धवेग, मुटुको व्यथा, अमरसिंह, तानसेनको भरी, आगो र पानी, स्वास्नी मान्छे, चिसो चुलो, माटोको ममता,अमित वासना
जयपृथ्वीवहादुर सिंह	अक्षरमाला, भूगोल विद्या, प्रसंशा, शिक्ष दर्पण, पदार्थतत्व
भिर्मानिधि तिवारी	सिंहदरवार, सत्य हरिश्चन्द्र, विष्फोटन, माटोको माया, वत्तीस पुतली, आत्महत्या किसान,कविता कुञ्ज, किसान, विवाह, नोकर
सिद्धिचरण श्रेष्ठ (युगकवि)	मेरो प्रतिविम्ब, कोपिला, उर्वशी, आँसु, भिमसेन थापा, कुहिरो र घाम
माधव प्रसाद घिमिरे (राष्ट्रकवि)	गौरी, विषकन्या, आफ्नो बाँसुरी आफ्नै गीत, नवमञ्जरी, घामपानी, पापिनी आमा,राजेश्वरी, मालतिमंगले, राष्ट्र,नयाँ नेपाल, किन्नरी
भवानी दास गुप्ता (भवानी भिक्षु)	मैया साहेव, गुनकेशरी, आगत, प्रकाश, परिष्कार
डायमन शमशेर राणा	सेतो बाघ, सत्य प्रयास, वसन्ती, धनको धब्बा, अचिता
गुरुप्रसाद मैनाली	नासो, परालको आँगो, शहीद,छिमेकी,कर्तव्य
विष्णु कुमारी वाइवा	शीरिषको फुल, मैले नजन्माएको छोरा, वैशको मान्छे, अत्तमुखी, उसले रोजेको बाटो, आकाङ्क्षा, अपरिभाषित आँखाहरु

वि.पि. कोइराला	तीन घुम्ती, सुम्निमा, नरेन्द्रदाई, मोदिआइन, हिटलर र यहूदी, बुवा, आमा र छोरा, दोषी चशमा, स्वेतभैरव, जेल जर्नल, आफनो कथा,
सिद्धिचरण श्रेष्ठ -युगकवि	मेरो प्रतिविम्ब, कोपिला, कुहिरो र घाम, तिरमिरे तारा, उर्वशी, ज्यानमारा शैल, मंगलमान, आँसु
अमर न्यौपाने	कलिलो मन, सेतो धरती, करोडौं कस्तुरी, पानीको घाम
राजन मुकारुङ	दमिनी भीर, हेल्छाकुप्पा
कर्ण शाक्य	सोच
भूमक कुमारी धिमिरे	संकल्प, मान्छेभित्रका योद्धाहरु, काँटी, जीवन काँडा कि फुल
हृदयचन्द्रसिंह प्रधान	स्वास्ती मान्छे, एक चिहान, भूस्वर्ग, जुँगा, कुरा साँचो हो
बाबुराम आचार्य	पराना कवि र कविता, चुलनात्मक सुन्दर काण्ड, नेपालको संक्षिप्त वृत्तान्त, अव यस्तो कहिल्यै नहोस, प्राचीन नेपालको इतिहास
सोमनाथ सिग्देल	मध्यचन्द्रिका, आदर्श राधव, सुन्दरचम्पु
इन्द्रवहादुर राई	आज रमिता छ, कठपुतलीको मन, पहाड र खोला, लेखहरु र भ्याल
अभि सुवेदी	चिरिएका साँझहरु, आरुका फूलका सपना,
रुद्रराज पाण्डे	प्रयश्चित, प्रेम, रुपमती, चम्पा काजी
रमेश विकल	अविरल वग्छ इन्द्रवती, विरानो देशमा, सुनौली, नयाँ सडको गीत, सात सुर्य एक फन्को
नारायण बाग्ले	कोरियाना कफी गफ, मयुर टाइम्स, पल्पसा क्याफे
राजन मुकारुङ	दामिनी भीर

केहि साहित्यकारहरुका विशेष उपाधि

साहित्यकार	विशेष उपाधि	साहित्यकार	विशेष उपाधि
लक्ष्मी प्रसाद देवकोटा	महाकवि	विद्यापति	मैथिली भाषाका महाकवि
सिद्धिदास अमात्य	नेवारी भाषाका महाकवि	भानुभक्त आचार्य	आदिकवि
तिलविक्रम नेम्बाङ	आयामेली कवि	मोतिराम भट्ट	युवा कवि/श्रृङ्गारिक कवि
धर्मराज थापा	जनकवि केशरी	सिद्धिचरण श्रेष्ठ	युगकवि, काजी दाई
गोपाल प्रसाद रिमाल	आधुनिक कवि	शम्भुप्रसाद ढुंगेल	आर्शुकवि
माधव प्रसाद धिमिरे	राष्ट्रकवि	चित्तधर हृदय	कवि केशरी
बाबुराम आचार्य	इतिहास शिरोमणि	यज्ञराज शर्मा	संगित शिरोमणि
उस्ताद गणेशलाल श्रेष्ठ	वाद्य शिरोमणि	बालकृष्ण सम	नाट्य सम्राट
कुमार बस्नेत	लोक गीत सम्राट	नारायण गोपाल गुरुवाचार्य	स्वर सम्राट
अरुणा लामा	स्वर किन्नरी	नरराज ढकाल	संगित प्रविण
बालकृष्ण पोखरेल, महानन्द सापकोटा	भाषा शास्त्री	डा. रमेशचन्द्र अधिकारी	आधुनिक वाल्मीकि
शताव्दी पुरुष	सत्यमोहन जोशी		

केहि नविन साहित्य कृतिहरु

एकादेशमा - सानु शर्मा

ओक्कल दोक्कल पिपल पात - विन्दुशर्मा

ज- कुमार नगरकोटी

मरीचिका - महेश थापा

रणहार- योगेश राज

फातसुङ-छुदेन काविमोको

विचारको लाश- ध्रुव सापकोटा

उस्तै लाग्ने तर फरक कृतिहरु र रचनाकार

कृतिहरु	रचनाकार	कृतिहरु	रचनाकार
सारङ्गी	भुवनहरी सिग्देल	सारङ्गीले वोकोको समुद्र	मोहन कोइराला
कर्णली वज्रज	बुद्धिसागर	कर्णली दर्पण	पुरीचन्द्र देवकोटा
उसले रोजेको वाटो	पारिजात	मैलेरोजेको वाटो	सोमकाजी शाक्य

कहर	जनकराज सापकोटा	रहरभित्रको कहर	गुप्त बहादुर श्रेष्ठ
मुनामदन	लक्ष्मी प्रसाद देवकोटा	मुना र मइन	जानकी प्रसाद रिमाल
मैले देखेको नेपाल	डा. हर्क गुरुङ्ग	मैले देखेको दरवार	विवेक कुमार शाह
छापामारको छोरो	मशेश विक्रम शाह	जनताको छोरो	क्षेत्रमानसिंह गुरुङ्ग
पल्यसा क्याफे	नारायण वाग्ले	जकरवर्ग क्याफे	अश्विनी कोइराला
क्याफे सिङ्गी	सञ्जीव बस्याल	पानीको धाम	अमर न्यौपाने
शकुन्तला	शम्भु प्रसाद दुङ्गेल	शाकुन्तला	लक्ष्मी प्रसाद देवकोटा
मेरो म	कृष्ण प्रसाद भट्टराई	महको म	मदन कृष्ण श्रेष्ठ
अन्तरमनको यात्रा	जगदिश घिमिरे	अन्तरमनको आवाज	ध्रुव कुमार शर्मा
सुम्निमा	वी.पी. कोइराला	एक्काइसौं शताब्दीको सुम्निमा	प्रदीप नेपाल
हरियो साइकल	गोविन्द वर्तमान	हरियो राहदानी	युवराज नयाँघरे

पुरस्कार :

मदन पुरस्कार स्थापना वि.सं २०१२ असोज १० गते मदनपुरस्कार दिने घोषणा गरियो भने पुरस्कार वितरण वि.सं. २०१३ शुरु गरियो सर्वप्रथम पुरस्कार प्राप्त गर्ने सत्यमोहन जोशी, चित्तरञ्जन नेपाली, बलराम जोशी हाल यस पुरस्कारको धनराशी ४ लाख रहेको छ । मदन पुस्कार सम्बन्धी थप जानकारी

• मदन पुरस्कार प्राप्त पहिलो उपन्यास

मन(उपन्यास)

• मदन पुरस्कार प्राप्त पहिलो कथा सङ्ग्रह

नयाँसडकको गीत

• मदन पुरस्कार प्राप्त पहिलो निबन्ध सङ्ग्रह

एब्स्ट्रयाक्ट चिन्तन: प्याज

• मदन पुरस्कार प्राप्त पहिलो महाकाव्य

मानव (महाकाव्य)

• मदन पुरस्कार प्राप्त गर्ने पहिलो महिला

पारिजात

• मदन पुरस्कार प्राप्त गर्ने कम उमेरका लेखक

मोदनाथ प्रश्रित (१२४ वर्ष)

• मदन पुरस्कार प्राप्त गर्ने पहिलो विदेशी

फादर विलियम बर्क हेलिङ्गयाक्स

पछिल्लो समयका मदनपुरस्का विजेता

२०७५ रणहार योगेशराज

२०७४ योगमाया निलम कार्की निहारिका

२०७३ धृतराष्ट्र धनश्याम कडेल

२०७२ ऐन रामलाल जोशी

२०७१ खुशी विजय कुमार पाण्डे

२०७० खलंगाको हमला राधा पौड्याल

जगदम्बाश्री पुरस्कार

नेपालको एउटा प्रतिष्ठित साहित्यिक पुरस्कार हो । यो पुरस्कार **मदन पुरस्कार गुठी**ले प्रदान गर्दछ। गुठीकी संस्थापिका रानी **जगदम्बाकुमारीदेवी राणा**को २०४५साल साउन २९ गते निधन भएपछि गुठीकी संस्थापिकाको स्मृतिलाई चिरस्थायी राख्ने उद्देश्यले निधनको ४५ औं दिन जगदम्बाश्री पुरस्कार विधिवत् स्थापना गरिएको हो । सर्वप्रथम यो पुरस्कार नारायण गोपाललाई प्रदान गरियो भने २०७५ सालको पुरस्कार तिलविक्रम नेम्वाङ (वैरागी काईला) प्रदान गरियो ।

साझा पुरस्कार

साझा पुरस्कार साझा प्रकाशनद्वारा स्थापित पुरस्कार हो ।

साझा प्रकाशनद्वारा वर्षभरि प्रकाशित विभिन्न विधाका पुस्तकहरूमध्ये सर्वोत्कृष्ट कृतिलाई प्रदान गरिन्छ । यस पुरस्कारको स्थापना वि.सं. २०२६ सालमा भएको हो । सर्वप्रथम यो पुरस्कार भूपी शेरचनलाई प्रदान गरियो भने २०७३ सालको पुरस्कार जय छाडछा को दोहाको सिधा उडान कृतिका लागि दिइयो ।

पद्मश्री पुरस्कार

नेपाली भाषा साहित्यका वर्षभरि प्रकाशित पुस्तकमध्ये निर्णायक मण्डलले उत्कृष्ट ठहर्‍याएको पुस्तकलाई पद्मश्री पुरस्कार दिइन्छ। खेमलाल हरिकला लामिछाने समाज कल्याण प्रतिष्ठानले यो पुरस्कार प्रदान गर्छ। यस प्रतिष्ठानले वि. सं. २०६३सालदेखि मोफसलमा प्रकाशित उत्कृष्ट कृतिलाई पद्मश्री साहित्य पुरस्कार प्रदान गर्दै आएकोमा वि. सं. २०६६ सालबाट देश तथा विदेशबाट समेत नेपाली भाषामा प्रकाशित उत्कृष्ट साहित्यिक कृतिलाई यो पुरस्कार प्रदान गर्दै आएको छ । प्रतिष्ठानका अध्यक्ष जीवा लामिछाने हुन भने यो पुरस्कार वि.सं. २०६३ मा दसगजामा उभिएर कृति गणेश रसिकलाई दिइयो भने वि.सं. २०७५ मा छुटेका अनुहार कृति रमेश सायनलाई दिइयो।

सफलताको लागि शुभकामना